

“Het doel der opvoeding is: elk kind te helpen worden wat het is”. *Kees Boeke*

Basisonderwijs

Kees Boekelaan 10 3723 BA Bilthoven
Directeur: Fieke Blaauwendraad
T 030 228 28 42
werkplaatsbo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

Voortgezet onderwijs

Kees Boekelaan 12 3723 BA Bilthoven
Rector-bestuurder: Jeroen Croes
T 030 228 28 41
werkplaatsvo@wpkeesboeke.nl
www.wpkeesboeke.nl

“Alles draait
om evenwicht:
tussen mens en
natuur, tussen
controle en
loslaten, tussen
veiligheid en
ervaring.”

wp
krant

jaargang 42 | nummer 50 | juli 2026

Basisonderwijs

Als de wolven komen
De kracht van de roedel

Algemeen

Podwalk Kees Boeke en de Werkplaats
De oud-werker: Tine van Vuure

Voortgezet onderwijs

Interview met een wolf
De geest van verzet

Redactioneel zomer 2026

Het is eind mei en ik heb zojuist in de medewerkerskamer op mijn laptop alle examenresultaten in een programma ingevoerd dat de eigenaardige naam Wolf draagt. Toevallig, want we hebben nog niet zolang geleden afgesproken dat *de wolf* het thema zal worden van onze aankomende WP-Krant.

Genietend van de plotselinge post-nakijkruist valt mijn oog op het digitale infobulletin voor medewerkers. Als een magneet wordt mijn cursor naar een paar interessante linkjes in een van de berichten getrokken. Ze leiden naar onlangs in de ecologische

tuin gemaakte beelden die ronduit oogstrelend zijn (zie voor een impressie pag. 20 in deze krant). Een das snuffelt in het donker aan de lens van de wildcamera. Een ree komt – eveneens ‘s nachts – even koekeloeren. Een vos waagt zich bij daglicht (!) een fractie van een seconde in de tuin. Helaas ontbreken beelden van *canis lupus*. Ooit moet ie hier toch een keer aankloppen... Gelukkig hebben we tot die tijd deze wolven-editie van de WP-Krant. Veel leesplezier!

Berend Ike

Inhoud

- 3 Als het vuur gedoofd is
- 4 Als de wolven komen
- 6 De kracht van de roedel
- 10 De mooiste fout
- 13 Zojuist verschenen: 100 jaar Werkplaats Kindergemeenschap
- 14 Werk dan mee in de Werkplaats
- 16 Podwalk Kees Boeke en de Werkplaats
- 17 Weg met die school!
- 18 De oud-werker: Tine van Vuure
- 20 Rondscharrelend wild
- 21 De wolf in onszelf
- 22 Interview met een wolf
- 24 Essay: De geest van verzet
- 26 Druk op de uitknop

Colofon

Redactie

Fieke Blaauwendraad, Afke Marks, Marijn Backer en Jeroen Croes
Eindredactie: Berend Jan Ike

Ontwerp

Mireille Geijssen/Evelyne Brehm

Drukwerk

Drukkerij ESED

Coverfoto & middenfoto's

Willem Mes & AI

Foto's zonder bronvermelding

Willem Mes

bo

Als het vuur gedoofd is

Net als vele anderen van mijn generatie kan ik de tekst van het nummer van Acda en de Munnik helemaal meezingen: 'Als het vuur gedoofd is, dan komen de wolven.'

In het lied wordt gezongen over Herman, die zijn leven overziet en bedenkt dat hij zijn dromen niet heeft waargemaakt en zijn passie niet heeft gevolgd. Zijn vuur is gedoofd en het is voor hem te laat om daar nog iets aan te doen.

Ook op de Werkplaats zijn er momenten waarop het voelt alsof 'de wolven komen'. De wereld verandert in razend tempo, werkers, medewerkers en ouders veranderen mee. Eisen aan het onderwijs nemen toe en het is regelmatig moeilijk om balans te vinden tussen dat wat moet en dat wat mag, tussen wensen en mogelijkheden en tussen ruimte geven en begrenzen.

Een natuurlijke reactie is dan om terug te vallen op controle, zekerheid en snelle oplossingen. Maar juist *dán* is het de kunst om het vuur niet te laten doven, maar volop te laten branden. Niet door harder te gaan werken, maar door stil te staan en te vertragen en onszelf steeds weer de vraag te stellen: 'Is dat wat we doen in lijn met onze bedoeling, in lijn met onze visie?'

Op de Werkplaats geloven we dat onderwijs niet alleen gaat over kennis, maar over mens worden. Over leren kiezen, verantwoordelijkheid dragen, samenleven en jezelf leren kennen. Dat is geen gemakkelijke weg. Het vraagt moed van kinderen om hun eigen stem te vinden. Het vraagt vertrouwen van ouders om ruimte te geven. En het vraagt vakmanschap van medewerkers om steeds opnieuw de balans te vinden tussen begeleiden, onderwijzen en loslaten.

In de omgang met elkaar is gelijkwaardigheid een kernwaarde. We kiezen ervoor om te blijven kijken naar het kind achter het gedrag. Naar de vraag achter de weerstand. Naar de mogelijkheid achter de onzekerheid. We oefenen in luisteren, in vertragen, in het gesprek aangaan — juist wanneer dat moeilijk is.

Kees Boeke was hierin een voorbeeld. Een idealist die zijn droom waarmaakte en zijn visie leefde en voorleefde, ook in moeilijke tijden. 100 jaar later doen wij ons best hem hierin te volgen.

Laat die wolven dus maar komen.

Niet omdat we ze zoeken, maar omdat we weten dat ons vuur sterk genoeg brandt om ze te ontmoeten. Met open blik. Met vertrouwen. En met elkaar.

Fieke Blaauwendraad
Directeur basisonderwijs

“Laat die wolven dus
maar komen.”

Foto: Wildbeheereenheid Susteren/Graetheide

Als de wolven komen

Leven met wat de natuur brengt

Hoe gaan we om met de terugkeer van de wolf in Nederland? Veel mensen maken zich zorgen en voor hen is dit een beladen vraag. Voor Adriaan van Rees, beheerder van het terrein en de kinderboerderij van het BO, staat één gedachte centraal: de natuur kun je niet volledig controleren; je zult ermee moeten leren samenleven. In gesprek met de WP-Krant legt hij uit hoe die visie doorwerkt in alles wat hij doet: van de omgang met dieren die er rondlopen tot de manier waarop hij de tuin onderhoudt.

Je hebt hier allerlei dieren rondlopen. Zit daar een idee achter?

‘Ja, zeker. De dieren die hier leven zijn vooral gekoppeld aan de Nederlandse cultuur. Denk aan boerengansen, melkgeiten, kippen, schapen en konijnen. Ook cavia’s en een hond horen daarbij. Het zijn dieren die werkers herkennen, vaak ook vanuit hun eigen leefwereld.’

Toch maak je soms bewust uitzonderingen. Zo scharrelen er bijvoorbeeld Indische loopeenden rond.

‘Die heb ik zelf geïntroduceerd. Gewoon omdat ze grappig zijn. Soms mag *leuk* ook een argument zijn, zeker voor kinderen.’

Ook kwartels hebben hun plek gekregen. Vooral omdat ze makkelijk benaderbaar zijn?

‘Ze zijn inderdaad klein, rustig en werkers kunnen ze oppakken. Dat maakt ze heel geschikt.’

In de loop der jaren is je manier van werken veranderd. Hoe is dat gegaan?
‘Ik heb mijn lat wat lager moeten leggen. Dat komt deels door tijdgebrek, maar het is ook een bewuste keuze. Ik wil de natuur meer ruimte geven om zichzelf te laten zien.’

Die keuze zie je terug in het terrein, waar delen minder intensief worden onderhouden. Je laat ook stukken grasland zich ontwikkelen tot bloemenweides.

‘Dat is ontstaan uit wensen van collega’s, maar ook vanuit mijn eigen idee. Het geeft meer biodiversiteit en het ziet er mooier en natuurlijker uit.’

Waar vroeger alles strak werd bijgehouden, laat je nu meer los?

‘Dat klopt. Ik ga minder vaak met de schoffel door de tuin. Vroeger moest alles netjes schoon, nu laat ik hier en daar onkruid staan. Dat bespaart tijd,

maar het is ook beter voor de natuur. Het draait om een balans tussen ingrijpen en loslaten. Dat niet alles perfect verzorgd hoeft te zijn om goed te functioneren. Je hebt gecultiveerde natuur: je stuurt wel, maar je laat ook veel gebeuren.’

Betekent dat dat niet dat alles zomaar kan groeien? Dat er grenzen zijn?

‘Inderdaad. Exoten zoals de Japanse duizendknoop bestrijd ik wel. Die kunnen schadelijk zijn. Ook bij overgroei van bijvoorbeeld brandnetels of bramen grijp ik in. Als het te veel wordt en andere planten gaat verdringen, moet je iets doen. Het moet wel in balans blijven.’

Het is opvallend dat je niet alle uitheemse soorten afwijst. Waarom is dat?

‘Er staan hier bomen die misschien niet oorspronkelijk uit Nederland komen, maar die passen prima en staan er al jaren. Dan laat ik ze staan. Het gaat mij niet om ‘inheems of niet’, maar om de balans in het geheel.’

In jouw visie past dat er ‘ruimte is voor risico’. Kun je dat toelichten?

‘Een belangrijk aspect van het terrein is dat kinderen er mogen ontdekken —

“Deze en alle andere risico’s horen bij het beheer van het terrein. Natuurlijk kan dit soms pijnlijke situaties opleveren, bijvoorbeeld wanneer dieren worden aangevallen.”

inclusief kleine risico’s. Kinderen mogen hier klimmen, vallen en weer opstaan. Dat hoort bij leren.’

Je probeert dus om niet alles dicht te regelen of volledig veilig te maken?

‘Als je alles weghaalt wat potentieel gevaarlijk is, blijft er weinig over om te ontdekken. Het is belangrijk dat kinderen leren omgaan met risico’s. Wel blijft ik alert: wanneer een situatie echt gevaarlijk is, grijp ik in.’

Welke gedachte zit er achter de moestuin en de keuze voor de gewassen die daarin staan?

‘Ik kies voor groenten die in de Nederlandse keuken passen, maar ook voor vergeten soorten zoals pastinaak en palmkool. Daarmee maak je mensen nieuwsgierig. Die nieuwsgierigheid zie ik terug bij ouders en kinderen. Mensen weten soms niet wat ze ermee moeten, maar nemen het toch mee en vragen

dan aan mij wat ze ermee kunnen. Dat is juist mooi — het zet aan tot ontdekken.’

De tuin is overzichtelijk ingericht, zodat verschillen tussen gewassen zichtbaar worden. Het is opvallend dat je nauwelijks ingrijpt bij plagen.

‘Ik doe eigenlijk niks tegen slakken of rupsen. De natuur regelt dat zelf. Het ecosysteem is in balans. Vogels eten de insecten. Als alles klopt, heb je minder problemen dan in een kleine, strakke tuin.’

Het thema van dit nummer is *de wolf*. We lijken in Nederland niet te weten wat we met dit dier aan moeten. Wat doen we als de wolven komen?

‘We zijn het verleerd om samen te leven met dit soort dieren, maar eigenlijk horen ze er gewoon bij. Deze en alle andere risico’s horen bij het beheer van het terrein. Natuurlijk kan dit soms pijnlijke situaties opleveren, bijvoorbeeld

wanneer dieren worden aangevallen. Maar ik zie dat als onderdeel van het grotere geheel. Niet alles is leuk, maar het is wel hoe de natuur werkt. Daar moeten we mee leren omgaan en wat mij betreft leren we dat onze werkers ook aan.’

Wat is jouw visie?

Bij mijn visie draait het om evenwicht: tussen mens en natuur, tussen controle en loslaten, tussen veiligheid en ervaring. Het hoeft niet perfect te zijn, als het maar in balans is. Juist in die balans ontstaat ruimte: voor planten om te groeien, voor dieren om te leven en voor kinderen om te ontdekken.’

“De loopeenden heb ik zelf geïntroduceerd. Gewoon omdat ze grappig zijn. Soms mag *‘leuk’* ook een argument zijn, zeker voor kinderen.”

De kracht van de roedel

Samen bouwen aan een gedragen visie op het jonge kind

‘De wolf en de kracht van de roedel’, een mooie parallel met onze Werkplaats, waar we weten dat ontwikkeling niet iets individueels is, maar juist ontstaat door samenwerking en in verbinding met elkaar. Eigenheid en verschillen mogen bestaan, want een gemeenschap groeit juist door diversiteit. Net als in een wolvenroedel is ook bij ons soms sprake van de magie van synergie: één plus één is drie.

Hoe geef je samen vorm aan onderwijs dat recht doet aan ieder kind én aan iedere medewerker? In de onderbouw van het BO is het afgelopen schooljaar intensief gewerkt aan die vraag. Het resultaat: een herziene visie op het jonge kind, ontstaan vanuit gesprekken, de literatuur, verdieping, samenwerking en vooral: vanuit de gezamenlijke overtuiging dat jonge werkers het beste tot ontwikkeling komen in een rijke, veilige en betekenisvolle leeromgeving.

Onder begeleiding van twee experts van *Expertis* gingen de medewerkers van het onderbouwteam met elkaar in gesprek over wat zij belangrijk vinden in het kleuteronderwijs. Daarbij stond niet alleen de inhoud centraal, maar juist ook het proces: luisteren naar elkaar, ruimte geven aan verschillende perspectieven en samen bouwen aan een visie die door iedereen gedragen wordt.

Het visiespel: negen draden die samen één geheel vormen

Aan het begin van het schooljaar startte het traject met het zogenoemde *visiespel*, gebaseerd op het curriculaire spinnenweb van de SLO. In negen thema's – zoals *leeromgeving*, *doelen*, *spel*, *observeren* en *de rol van de medewerker* – gingen collega's met elkaar in gesprek over allerlei vormen van onderwijs en pedagogische keuzes.

Samen koos het team per onderdeel de stellingen die het beste passen bij de Werkplaats en bij het onderwijs aan jonge kinderen. Dat leidde soms tot

stevige gesprekken, maar juist daarin zat de kracht van het traject. Door nieuwe kennis en inzichten vanuit *Expertis* ontstond verdieping en groeide het begrip voor elkaars visie.

Vervolgens werkten collega's in kleinere groepen de gekozen uitgangspunten verder uit. Wat betekent deze visie concreet in de groep? Wat vraagt dit van het handelen van de medewerker? Hoe ziet een rijke speel-leeromgeving er in de praktijk uit? Vanuit al die input stelde een stuurgroep uiteindelijk het visiestuk samen.

Foto: medewerkers onderbouw

“Iedere stem deed er-toe. Juist de verschillen in inzichten maakten het gesprek rijker.”

“We doen het samen, maar iedereen mag daarin zichzelf blijven. Juist dat zorgt voor synergie.”

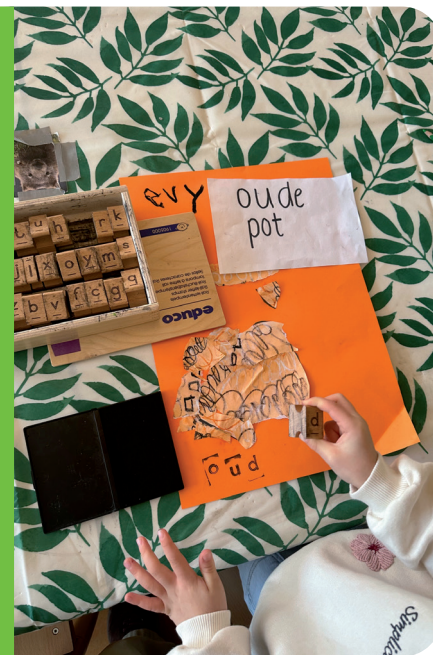

Foto: medewerkers onderbouw

De werker centraal

In de vernieuwde visie staat één uitgangspunt steeds centraal: het jonge kind is een unieke werker die zich ontwikkelt in relatie tot anderen en de omgeving. Vanuit het gedachtegoed van Kees Boeke vormen gelijkwaardigheid, samenwerking, betrokkenheid en duurzaamheid de basis van het onderwijs.

Dat zie je terug in de dagelijkse praktijk. Werkers krijgen ruimte om keuzes te maken, eigen ideeën in te brengen en samen te werken. De medewerker begeleidt, stimuleert en observeert, maar

sluit steeds aan bij wat kinderen nodig hebben in hun ontwikkeling.

Spel speelt daarin een belangrijke rol. Voor jonge kinderen is spel namelijk de manier om de wereld te ontdekken, taal te ontwikkelen en problemen op te lossen. Daar voegen wij vanaf nu ook instructiemomenten aan toe zodat zij samen leren in een rijke, betekenisvolle speel- en leeromgeving, waarin thema's hen uitdagen om te onderzoeken en te creëren. De visie benadrukt daarnaast het belang van rust, ritme en veiligheid. In een duidelijke structuur krijgen kinde-

ren de ruimte om zelfstandig te worden, samen te werken en vertrouwen op te bouwen in zichzelf en de ander.

Samenwerking als motor

Wat bijzonder is aan dit traject, is dat dezelfde samenwerking die centraal staat in de visie, ook zichtbaar was in de manier waarop deze visie tot stand kwam. Binnen de vijf groepen 1/2 wordt intensief samengewerkt. Collega's stemmen dagelijks af, ontwikkelen samen thema's en leren van elkaar. Die samenwerking zorgt voor een sterk gezamenlijk fundament, terwijl er tege-

vervolg >

lijktijd ruimte blijft voor eigenheid en creativiteit in de groepen. Iedere medewerker brengt zijn of haar eigen talenten, ideeën en accenten mee.

De komende periode wordt de visie steeds verder zichtbaar in het onderwijs aan de kleuters. Door gezamenlijk thema's voor te bereiden, doelen af te stemmen en observaties te delen, ontstaat een krachtige doorgaande lijn binnen de onderbouw. Tegelijkertijd blijft er ruimte voor spontaniteit, verwondering en initiatieven van de werkers zelf.

Een visie die blijft groeien

Het visietraject is daarmee geen eindpunt, maar juist een startpunt voor verdere ontwikkeling. De visie biedt richting, houvast en gezamenlijke taal, maar blijft ook in beweging. Reflectie, samenwerking en een lerende houding blijven belangrijk binnen het team.

Alles met één gezamenlijk doel: onderwijs bieden waarin jonge werkers zich gezien voelen, zich veilig weten en zich in hun eigen tempo kunnen ontwikkelen.

In de supermarkt

Het thema *Ik ga boodschappen doen* startte met een bezoek aan de Plus in

“We hoefden het niet meteen eens te zijn. Door samen te onderzoeken kwamen we tot keuzes waar iedereen zich in kon vinden.”

Foto: medewerkers onderbouw

onze eigen Bilthovense wijk de Leijen. De werkers kregen een rondleiding achter de schermen, mochten vragen stellen én zelfs even meehelpen in de supermarkt. Daarmee kwam het onderwerp direct tot leven.

Terug op school veranderden de klassen in echte supermarkten. Werkers maakten boodschappenlijstjes, richtten afdelingen in, speelden winkelmedewerker

of klant en rekenden spelenderwijs met producten en prijzen. Ondertussen waren zij volop bezig met taal, rekenen, samenwerken en creativiteit. De betrokkenheid was groot en er ontstond een rijke omgeving waarin spel en leren vanzelf samenkwamen.

Ook binnen het thema *Ik zoek een schat* werd zichtbaar hoe de onderbouw de vernieuwde visie al in praktijk brengt. Het avontuur begon met een brief van

“Het enthousiasme bereikte een hoogtepunt toen een echte archeoloog op bezoek kwam om de ontdekkingen te bekijken.”

Foto: medewerkers onderbouw

de gemeente waarin stond dat op het kleuterplein belangrijke oude vondsten verborgen lagen. Dat was het startsein voor een groot onderzoek. Buiten gingen de werkers op zoek naar schatten, die zij vervolgens binnen zorgvuldig schoonmaakten, onderzochten en weer in elkaar zetten. Ze verwerkten vondsten op de computer, stempelden oude inscripties na en bouwden historische gebouwen na. De nieuwsgierigheid

groeide met de dag en het enthousiasme bereikte een hoogtepunt toen een echte archeoloog op bezoek kwam om de ontdekkingen te bekijken. Binnen dit thema kwamen onderzoekend leren, spel, taalontwikkeling, samenwerken en creativiteit op een natuurlijke manier samen. Door kinderen zelf te laten ontdekken en ervaren ontstond betekenisvol onderwijs waarin verwondering centraal staat.

De mooiste fout

De wolf staat symbool voor kracht en voor samenwerking maar tegelijkertijd blijft hij ook angst symboliseren. Misschien is de wolf wel het stemmetje dat zegt: 'Doe maar niet. Straks lukt het niet! Hou maar op, je kan het niet.' Sommige kinderen kennen deze faalangst-wolf helaas maar al te goed. Ook op school. Wij vinden het belangrijk om kinderen te leren de faalangst-wolf in de ogen te kijken en uiteindelijk te omarmen.

Faalangst is de angst om fouten te maken, niet goed genoeg te zijn of te mislukken in de ogen van jezelf of anderen. Kinderen met faalangst kunnen blokkeren, opdrachten vermijden, snel opgeven of voortdurend bevestiging zoeken. Achter die reacties schuilt vaak een diep verlangen om het goed te doen. Volgens psycholoog Carol Dweck ontstaat faalangst vaak bij kinderen die vanuit een *fixed mindset* gaan geloven dat intelligentie of talent vaststaan. Voor hen bevestigt een fout: 'Ik kan dit niet'. In haar theorie beschrijft zij daarnaast dat leerlingen met een *growth mindset* fouten maken en moeite doen juist zien als onderdeel van het leren: 'Ik kan het nóg niet'. Dat kleine woordje *nóg* maakt een wereld van verschil. Onderzoek laat zien dat kinderen die leren om te kijken naar inspanning, strategieën en ontwik-

Afbeelding: Marieke Hulsegge

keling minder bang worden om fouten te maken en meer doorzettingsvermogen ontwikkelen. Zij ervaren moeilijkheden niet als bewijs van onvermogen, maar als onderdeel van groei. De leerkuil – de *Learning Pit* van James Nottingham – laat kinderen dit concreet ervaren.

De leerkuil in 3/4

In onze 3/4-groepen hangt onze eigen Werkplaats-versie van de leerkuil, met Pipi Langkous als gids. Zij probeert dingen die ze nog nooit gedaan heeft, valt, lacht, probeert het opnieuw en laat zien dat zij met lef, vallen en opstaan

dingen leert en voor elkaar krijgt. We gebruiken de leerkuil om uit te leggen dat iets eerst makkelijk lijkt en dat er daarna een punt komt dat het moeilijk wordt, er frustratie en twijfel kan ontstaan. Dat daar op de bodem van de leerkuil boosheid, verdriet, stilte, maar ook ontwikkeling ontstaat als we dan de juiste strategie inzetten om eruit te komen. Wie dóór de kuil gaat, ontdekt iets nieuws, bouwt aan nieuwe verbindingen in het brein en ervaart uiteindelijk dat moeilijke dingen makkelijker kunnen worden. We besteden in 3/4 veel aandacht aan de verschillende strategieën die de werkers kunnen inzetten om uit de leerkuil te komen: probeer het nog een keer, denk nog een keer na, lees de opdracht opnieuw, vraag het aan een andere werker, geef niet op als het moeilijk wordt, onthoud dat je altijd

beter in iets kan worden, wees niet bang om fouten te maken, ga op een rustig plekje zitten, ga even wat anders doen. Dit maakt kinderen steeds zelfstandiger in hun ontwikkeling.

De mooiste fout

We stoppen fouten in de klas niet weg, maar zetten ze soms in de schijnwerpers. Zo beoordelen de werkers hun eigen werk in hun schrijfschrift waarin ze leren om letters aan elkaar vast te schrijven. Om de mooiste gelukte letter zetten ze een hartje, de meest mislukte letter krijgt een bloemetje omdat daar juist nog groei mogelijk is. Kinderen moeten daar in het begin vaak om lachen, maar gedurende het jaar kijken ze steeds kritischer naar welke letter het bloemetje verdient. We voelen het terug in de sfeer van de groep. Kinderen

durven en proberen meer en lachen makkelijker om iets wat mislukt, omdat het niet meer voelt als falen maar als iets waarvan je kunt leren.

Uit de praktijk

Een voorbeeld uit één van de 3/4-groepen. In de groep zit een jongen voor wie de instructies en verwerking van spelling, lezen en rekenen vaak weinig uitdaging bieden. Tijdens een KOM-gesprek vertelt hij: 'Ik leer eigenlijk niks op school, want ik kan het al.'

Voor deze werker ligt de uitdaging niet in het begrijpen van de lesstof, maar juist in het ervaren van echte inspanning en ontwikkeling. Hij heeft extra uitdaging nodig om überhaupt in de leerkuil terecht te komen. Die uitdaging krijgt hij ook. Complexere opdrachten, verdiepend werk en creatieve denkvragen in het

vervolg >

“Hij verfijnt zijn tekening stap voor stap, maakt aanpassingen, probeert opnieuw en komt uiteindelijk tot een resultaat waar zowel hijzelf als de medewerker trots op is.”

*Groeps*lab geven hem zichtbaar plezier. Maar nog steeds blijft hij vaak aan de rand van de leerkuil staan. Veel gaat hem relatief gemakkelijk af. Behalve tekenen.

Tekenen vindt hij moeilijk, netjes inkleuren nog moeilijker. De opdracht om een tekening te maken van een gekozen totemdier werkt hij snel af. Na vluchtig getekend, willekeurig gekras met zijn kleurpotlood laat hij met een ‘Klaar!’ het resultaat aan de medewerker zien. De medewerker kijkt naar het werk en ziet dat de tekening nog nauwelijks uitgewerkt is. De lijnen zijn slordig, de inkleuring haastig. Zij stuurt hem terug met de opdracht om verder te verfijnen. Even later staat hij er opnieuw: ‘Nu klaar?’ Opnieuw volgt de boodschap dat hij nog verder moet werken. Meer aandacht. Rustiger kleuren. Beter kijken. Nog eens proberen. Dat herhaalt zich meerdere keren. Langzaam groeit de frustratie. De jongen wordt verdrietig, boos en ongeduldig. Waarom is het niet gewoon goed genoeg? De medewerker gaat naast hem zitten en legt uit:

‘Wat jij nu voelt, is ontwikkeling. Dit gevoel hebben sommige kinderen ook bij rekenen of lezen. Jij bent gewend dat veel dingen snel lukken. Maar nu ben jij iets aan het doen wat nog niet vanzelf gaat. Jij bent nu iets aan het leren wat je eerst nog niet kon.’

Langzaam verandert zijn blik. Dat vindt hij wel leuk om te horen. Hij voelt dat hij aan het leren is. De boosheid zakt weg. Hij gaat opnieuw aan het werk, met meer

Foto: medewerkers onderbouw

aandacht en doorzettingsvermogen. Hij verfijnt zijn tekening stap voor stap, maakt aanpassingen, probeert opnieuw en komt uiteindelijk tot een resultaat waar zowel hijzelf als de medewerker trots op is. Misschien nog belangrijker: hij heeft ervaren hoe de bodem van de leerkuil voelt.

De leerkuil als veilige plek

Een belangrijk uitgangspunt van Nottingham is dat kinderen alleen durven afdalen in de leerkuil als de omgeving veilig genoeg voelt. Daarom proberen we in

“Om de mooist gelukke letter zetten ze een hartje, de meest mislukte letter krijgt een bloemetje omdat daar juist nog groei mogelijk is.”

groep 3/4 bewust een cultuur te creëren waarin verwarring, twijfel en fouten normaal mogen zijn. Zo ontwikkelen de kinderen veerkracht, leren ze omgaan met onzekerheid, voelen ze vrijheid om nieuwe dingen aan te pakken en kunnen ze de *faalangst-wolf* temmen.

Bronnen

- Carol Dweck - *Mindset: The New Psychology of Success* (2006)
- James Nottingham - *The Learning Pit*

algemeen

Zojuist verschenen

100 jaar vredesopvoeding op de Werkplaats, door Jos Heuer

Kees en Betty Boeke begonnen de Werkplaats om met kinderen te bouwen aan een betere, vreedzame wereld. In dit boek wordt beschreven wat zij en hun navolgers in de afgelopen honderd jaar hebben gedaan om dit doel te bereiken. Daarvoor wordt een brede schets van het gemeenschapsleven gegeven. Vredesopvoeding was en is immers geen geïsoleerd doel, het is geen vak en ook geen project, maar een onderdeel van de gehele opvoeding, als een stroom die door het totale schoolleven heenloopt.

Op basis van bijna honderd jaar aan schoolkranten wordt verteld welke activiteiten hebben plaatsgevonden, van kleuters tot en met 18-jarigen, van *Bespreking* en *werkersraad* tot vieringen, hulpacties, musicals, kampen, reizen en activiteiten in de natuur en op sportgebied. Ook de inrichting van het onderwijs en de gebouwen komen aan bod. Dit geheel wordt ingekleurd door interviews met (oud-)werkers en (oud-)medewerkers en vele foto's.

Jos Heuer is oud-medewerker. Hij begon in 1975 als medewerker geschiedenis en eindigde in 2017 als directeur bedrijfsvoering. Hij heeft veel geschreven over Kees en Betty Boeke en de Werkplaats. In 2021 verscheen van zijn hand, in samenwerking met Henk Willems, het boek over de Tiendesprongen van Kees Boeke. Ook is hij als initiatiefnemer, onderzoeker en spreker betrokken bij de podwalk 'Kees Boeke en de Werkplaats'.

Een boek dat veel herkenning zal bieden, maar ook kan inspireren. Je kunt het helemaal lezen of grasduinen door de hoofdstukken die je het meest aanspreken. Ook op de koffietafel misstaat het zeker niet.

Het boek is te koop bij de Bilthovense Boekhandel: bilthovenseboekhandel.nl

Werk dan mee in De Werkplaats

Bjorn ontmoet Björn

In deze editie van WDMIDWP twee collega's met bijna dezelfde naam, de een werkend op het BO, de ander op het VO. Björn (mét puntjes) werkt inmiddels drie jaar op het VO als medewerker aardrijkskunde. Bjorn (zónder puntjes) startte zeven jaar geleden in groep 7/8 en staat nu bij de kleuters. Aan de verwarring over hun beider namen zijn ze inmiddels gewend. 'Volgens mij krijg jij meer mailtjes die eigenlijk voor mij bedoeld zijn dan andersom', lacht Björn. Bjorn knikt meteen. 'Zeker in het begin reageerde ik nog heel braaf met: 'Dit ben ik niet.' Maar op een gegeven moment dacht ik: 'Laat maar zitten.''

Björn vertelt dat hij niet rechtstreeks uit het onderwijs komt. Hij studeerde planologie in Utrecht en werkte korte tijd bij een consultancybureau in Amersfoort. 'Inhoudelijk vond ik het interessant,' vertelt hij, 'maar ik miste iets. Het commerciële paste niet zo bij me en de hele dag op kantoor zitten maakte me niet gelukkig.' Tijdens zijn studie gaf hij al bijles en examentrainingen. Dat vond hij juist ontzettend leuk. 'Ik dacht eerst: ik probeer het onderwijs gewoon een jaar. Maar toen kwam ik hier terecht en dat voelde meteen goed.'

Bjorn bewandelde een heel andere route. 'Ik heb lang over de pabo gedaan, juist omdat ik steeds dacht: wie ben ik eigenlijk zelf en wat voor leerkracht wil ik zijn? Ik ben iemand die veel ruimte geeft, een enorme dromer ook. Dan ga je zoeken naar een plek die daarbij past.'

Na zijn studie werkte hij op verschillende scholen en deed hij veel invalwerk. 'Dat was eigenlijk heel leerzaam, want je ziet ontzettend veel verschillende soorten onderwijs.' Tegelijkertijd begon hij filosofie te studeren. 'Dat paste heel erg bij mijn manier van denken. Ik stel graag *waaromvragen*: Waarom gaan kinderen eigenlijk naar school? Waarom leren we wat we leren? En wat willen we kinderen uiteindelijk meegeven? Via die zoektocht kwam ik uit bij vernieuwingsonderwijs. Ik voelde steeds sterker: kinderen hebben ruimte nodig. Letterlijk en figuurlijk. Toen zag ik de vacature van de Werkplaats en dacht ik: dit wil ik proberen.'

Bjorn begon in groep 7/8, maar geeft inmiddels les aan de kleuters. Die over-

stap bleek groter én mooier dan verwacht. 'Kleuters zijn zó puur. De een zit volledig met zijn handen in de verf en de ander werkt juist heel geconcentreerd. Ze staan nog zo open in de wereld.'

Björn moet lachen en wijst op de verfspetters op het t-shirt van Bjorn. 'Ik vind het ook wel dapper dat je dan witte shirts aantrekt.' 'Dat zegt mijn vrouw ook altijd', lacht Bjorn. 'Maar het hoort er een beetje bij. Aan het einde van de dag zit ik meestal alsnog onder de verf.' Björn ziet ook op het VO het verschil tussen de jonge en oudere werkers. 'Toen ik begon, vond ik vooral de oudere klassen interessant. Maar inmiddels mis ik – nu ik aan hen geen lessen meer geef – de onderbouwwerkers.' Hij vertelt

enthousiast over een vakoverstijgend Amerika-project, waarbij aardrijkskunde en maatschappijleer samenkwamen. Werkers maakten marktkraampjes bij allerlei Amerikaanse thema's, zoals steden, verkiezingen en bepaalde maatschappelijke problemen. 'Dan bouwen ze een mini-Las Vegas na of presenteren ze iets over sociale ongelijkheid', vertelt hij. 'Daar krijg ik echt energie van. Werkers gaan dan veel meer onderzoeken, samenwerken en creëren.'

Bjorn herkent dat meteen. 'Dat bredere werken vind ik ook juist mooi aan de Werkplaats. Dat kinderen niet alleen maar in vakjes leren. Bij de kleuters gaan we ook steeds thematischer werken, zodat alles samenkomt. Dat zorgt voor veel betrokkenheid.'

Wat beide collega's duidelijk met elkaar delen is hun visie op onderwijs. Niet alleen cijfers en toetsen zijn belangrijk, maar vooral relatie, vertrouwen en

ruimte voor eigenheid. 'Voor mij moet onderwijs altijd gaan over hoofd, hart en handen' zegt Bjorn. 'Het cognitieve is weliswaar belangrijk, maar mag nooit het enige belangrijke zijn.' Hij ziet het als zijn taak om werkers een stevig basisvertrouwen mee te geven. 'Dat ze voelen: ik mag er zijn zoals ik ben.' Björn herkent dat. 'In het begin dacht ik vooral: ik wil mijn vak goed overbrengen. Maar inmiddels merk ik dat het werken met de werkers zelf misschien nog wel belangrijker is geworden.' Als mentor ziet hij hoe werkers zoeken naar wie ze zijn en waar ze naartoe willen. 'Dat proces begeleiden vind ik misschien wel het mooiste van het werk.' Het gesprek komt ook op smartphones en social media — een onderwerp dat op zowel het BO als het VO steeds nadrukkelijker aanwezig is.

Bjorn vertelt dat er binnen het BO geen plek is voor smartphones. Die blijven thuis of in de tas. 'Er zijn ouders die

bewust afspreken om hun kinderen tot een bepaalde leeftijd geen smartphone te geven. Maar *smartphone* vrij betekent natuurlijk niet *beeldscherm* vrij. Mijn kinderen kijken thuis ook gewoon op de iPad naar TikTok' zegt hij. Björn kijkt hem verbaasd aan. 'TikTok?' 'Nee,' zegt Bjorn, 'Tikták.' Dat dit (hoewel ze slechts zeven jaar schelen) een mooi voorbeeld is van verschillen tussen generaties, wordt door beiden beaamd.

Buiten school verschillen de twee misschien iets meer van elkaar. Bjorn brengt veel tijd door met zijn gezin. 'We houden van reizen, stedentrips en vintage-markten. Gewoon samen de wereld ontdekken.' Björn sport juist veel. 'Hardlopen, fitness... en bakken', zegt hij lachend. 'Vaak op dezelfde dag. Eerst brownies bakken, daarna hardlopen zodat ik ze weer kan verdienen.'

Aan het einde van het gesprek komt de vraag wat ze hopen achter te laten op de Werkplaats.

Björn hoeft daar niet lang over na te denken. 'Ik hoop dat werkers later terugdenken: daar heb ik iets geleerd over mezelf. Natuurlijk over aardrijkskunde, maar vooral ook over wie ze zijn en wat ze willen.' Bjorn vult aan: 'Ik hoop dat kinderen hier basisvertrouwen ontwikkelen. Dat ze voelen: ik mag er zijn zoals ik ben. Als ik daar een bijdrage aan kan leveren, dan is dat voor mij genoeg.' Twee Bjorns, op twee verschillende plekken op de Werkplaats, maar met dezelfde overtuiging: onderwijs begint altijd bij de relatie met het kind.

Afke Marks

Bjorn van der Veen (bo)

Leeftijd: 35

Komt oorspronkelijk uit: Nijverdal, opgegroeid in Hengelo

Woonplaats: Amersfoort

Woonsituatie: gehuwd, twee kinderen (3,5 en 9 maanden)

Studie(s): pabo en filosofie

Quote: "Mijn kinderen kijken thuis ook gewoon op de iPad naar TikTok" 'TikTok?' 'Nee, Tikták.'

Foto: Afke Marks

Björn Thomas (vo)

Leeftijd: 27

Komt oorspronkelijk uit: Almere

Woonplaats: Ermelo

Woonsituatie: alleenstaand, geen kinderen

Studie(s): BSc Sociale Geografie en Planologie, MSc Spatial Planning, master Leraar Aardrijkskunde (allemaal aan de UU)

Quote: "Volgens mij krijg jij meer mailtjes die eigenlijk voor mij bedoeld zijn dan andersom."

Podwalk

Kees Boeke en de Werkplaats

Wandel door Bilthoven en luister naar het verhaal over Kees Boeke

In deze podwalk maak je kennis met het leven en gedachtegoed van Kees en Betty Boeke. Journalist Hans van Dijk neemt je samen met Daniela Hooghiemstra en Jos Heuer mee door Bilthoven. Je wandelt langs de plekken waar Kees en Betty met hun gezin hebben gewoond en waar het onderwijs van de Werkplaats is ontstaan.

Een inspirerend verhaal over idealen, moed en onderwijsvernieuwing.

De podwalk begint bij het station van Bilthoven (noordzijde, bij het standbeeld) en eindigt bij de huidige school op de Kees Boekelaan.

Scan de QR-code en download de podwalk op je telefoon. De verhalen en route-aanwijzingen starten automatisch op de juiste locaties.

Weg met die school!

Op zaterdag 16 mei presenteerden Sophie Pluim en Marijn Backer in de Bilthovense Boekhandel hun boek *Weg met die school!*

Tijdens de presentatie maakte Sophie live illustraties van de stukken die Nina van de Dierendonck en Lena Liefoghe uit klas 1i (beide winnares van verschillende voorleeswedstrijden) hadden uitgekozen om voor te lezen.

Bovendien vertoonden Nina en Lena de trailer waarmee zij de trailerwedstrijd wonnen die de Werkplaats uitschreef voor haar brugklaswerkers.

'Lezen, dat boek!', was hun aanbeveling.

Nina en Lena tijdens het voorlezen in de Bilthovense Boekhandel

"Lezen, dat boek!"

De oud-werker: Tine van Vuure

In de schitterende omgeving van Renkum en Wageningen ligt landgoed Oranje Nassau's Oord. In de 19e eeuw liet Willem III hier een paleis bouwen voor zijn gade, koningin Emma. Hij hoopte haar *Sehnsucht* naar *die Heimat Hessen* te stillen. Vergeefs naar het schijnt, want Emma woonde er nauwelijks en liet er na de dood van haar man het eerste sanatorium voor tbs-patiënten bouwen, dat zij vervolgens schonk aan het Nederlandse volk.

In dat sanatorium is nu het verpleeghuis gevestigd waar sinds juli 2023 onze oud-werker Tine van Vuure woont. Ze is nu 98 en vastbesloten de eeuw te halen. Ze heeft levendige ogen en een scherpe geest, maar zit wel in een rolstoel.

De Werkplaats bezocht Tine vanaf 1943. Ze ging naar het gebouw aan de Frans Halslaan. Voor Tine, een eenvoudige kruideniersdochter, was de overgang van een boerenschool te Warder naar een intellectuele omgeving met muziek en toneel in Bilthoven groot. Ze kwam met haar oudere zus Maartje en zwager Johan van der Molen mee naar de Bilderdijslaan in Bilthoven. Deze Johan kwam als medewerker op het BO van de Werkplaats te werken. Tine woonde bij hem en haar zus in huis.

Ze herinnert zich de ondergedoken kinderen op de Werkplaats en de Engelse les van Betty Boeke. Als ze het Werkplaatslied hoort, krijgt ze tranen in haar ogen. Aan Kees heeft ze vooral muzikale herinneringen. 's Ochtends het Werkplaatslied zingen, samen de Matteüspassie opvoeren, Kees aan de piano, Kees als dirigent.

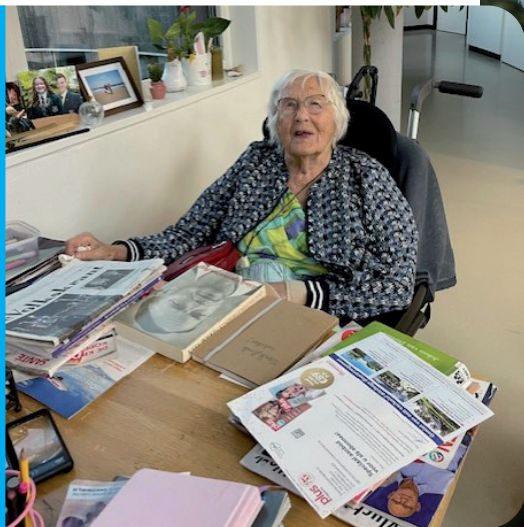
Ze vond het samen zingen geweldig leuk. Ze had nooit les van Kees, maar ze vond hem – hoewel ook wat streng – vooral vriendelijk. Betty was erg lief en bescheiden. Dat moest je als vrouw ook wel zijn in die tijd, denkt Tine. De in de vorige WP-krant herdachte Gerard Endenburg was een werker die ze zich goed herinnert, net als de nu ruim honderdjarige Ben Rümke en diens broer.

Goede herinneringen heeft ze in overvloed. Ze was vooral dol op Hein, de medewerker Duits die zijn les altijd begon met voorlezen. En toen ze 17 was werd ze verliefd op werker Dik Masdorp. Met hem kreeg ze, wat eerder dan gepland, dochtertje Inger. Ze ging van school en werd dienstmeisje bij een mevrouw die zelf op een Montessorischool werkte.

Dat inspireerde haar zo, dat ze zelf naar de Montessori-kleuterleidsteropleiding in Utrecht ging. Ze heeft er levendige herinneringen aan. Maria Montessori bezocht deze opleiding geregeld. 'Een vriendelijke, gezette dame' noemt Tine haar.

Na haar opleiding verhuisde ze met haar man Dik naar Dordrecht. Hij was daar scheepsbouwer en Tine werkte er als kleuterleidster. Ze heeft jaren later zelf een Montessorischool gesticht en werkte daar tot 1987 als kleuterleidster. Ook haar dochter Nienke richtte, in Hengelo, een Montessorischool op. Deze school bestaat nog en is inmiddels uitgebreid met een afdeling voorgezet onderwijs. Zijn ze dan eigenlijk vooral een Montessori-familie? Ook. Het is moeilijk te

“Dikke boeken vol verhalen van haar schooljaren heeft ze nog. En een lezer is ze ook, want haar ogen zijn goed genoeg.”

“Aan de wand hangen kleurrijke schilderijen. Van Tine zelf dus. Ze tekent en schrijft al sinds haar schooljaren in Warder.”

Foto's: Marijn Backer

zeggen op welke manier de Werkplaats van invloed was op haar latere gedachten over scholen. De Werkplaats past meer bij je persoon omdat je jezelf kan zijn en dat vindt ze vooral belangrijk omdat je zo 'het beste tot je recht komt'. Maar ze houdt ook van de zelfwerkzaamheid van het Montessorionderwijs. Je kunnen ontwikkelen in eigen tempo en naar eigen mogelijkheden en beperkingen. Wat zeker een erfenis van de Werkplaats is: haar kinderen hebben nooit 'mamma' gezegd. En zelfs haar kleinkinderen en achterkleinkinderen noemen haar Tine. Dat je 'je' tegen elkaar zegt is in de hele familie gewoon geworden.

Trouwens, ook op een andere manier is Tine nog met de Werkplaats verbonden. Haar zeer vooruitstrevende schoonmoeder Tan Stek heeft jarenlang op de Mozartlaan een pension gehad waar

gedurende de schoolweken zo'n 14 kinderen van de Werkplaats op zaten. Het *Hollands Internaat* heette het. Tan runde dat pension in haar eentje. Kees en Betty kwamen er geregeld over de vloer. Tine zelf woonde er nooit; wel Gerard Endenburg, Leonard Roggeveen en ene Annika en Rinske. Of toch niet? Zoveel namen, zo lang geleden, Tine vindt dat ze te veel is vergeten. Ze trouwde op de Mozartlaan, dat weet ze nog, zonder kerkelijke plechtigheid. Tine is niet religieus grootgebracht.

Na een goed uur praten mag ik even mee naar Sterrenbosch waar haar appartement zich bevindt. Aan de wand hangen kleurrijke schilderijen. Van Tine zelf dus. Ze tekent en schrijft al sinds haar schooljaren in Warder. Dikke boeken vol verhalen van haar schooljaren heeft ze nog, maar allen van voor haar

Werkplaatstijd. En een lezer is ze ook, want haar ogen zijn goed genoeg.

Tine heeft een levensboek laten maken. Je eigen pad vinden, zelfstandig je weg zoeken in het leven, misschien is het Tines onafhankelijke natuur, maar het in haar levensboek geciteerde zinnetje 'ik kan het zelf' past bij haar en paste ook bij haar op de Werkplaats. En de slotzin van haar levensboek, 'Als je samen dingen doet, is dat iets heel positiefs omdat er een grote kracht uit voortkomt en het schept ook een band onderling', lijkt wel een citaat van Kees zelf.

'Je bent voor je proef geslaagd, Tine', zou hij misschien zeggen, want *samen* is de ware kracht van het mens zijn.' En zo is het.

Marijn Backer

Rondscharrelend wild

Hallo das

Gravende das

Nieuwsgierige ree

Nóg een ree

Hallo meneer vos

De wolf in onszelf

Wij, opvoeders, zien vaak beren op de weg en vermoeden wolven in het struikgewas. We willen dat het goed met onze kinderen gaat en dat er geen onheil op ons pad komt. We vermoeden vele bedreigingen en deze komen vaak van buiten, niet alleen van *dingen* maar ook van *mensen*. Bijvoorbeeld de automobilist die te veel alcohol gedronken heeft. Die is een gevaar, een beer op de weg. We leren onze kinderen om niet zomaar met een vreemde mee te gaan, maar dat betekent niet dat iedere vreemdeling een bedreiging is.

Wie Kees Boeke als voorbeeld neemt, legt de lat heel hoog. Kees streefde in alles na een goed mens te zijn en liet

zich niet door eigen angst regeren. Zelfs nachtelijke inbrekers liep hij achterna om hun te vragen wat ze tekortkwamen en om hun gedrag te begrijpen. Van mij hoeft niet iedereen die standaard na te streven, maar er schuilen wel lessen in dit voorbeeld.

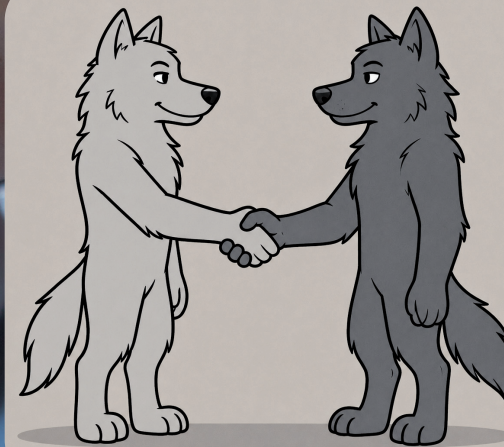
Flink wat jaren geleden kwam er een nieuwe stagiair bij ons werken. Tot mijn schrik en die van collega's bleek dat het voor hem gewoon was om vrouwen en meisjes geen hand te geven bij de begroeting en jongens en mannen wel. Dat hadden we nog nooit meegemaakt! Paste dat wel bij de Werkplaats en onze kernwaarde gelijkwaardigheid? Zouden we met hem geen problemen binnen-

halen? We twijfelden of we hem wel bij ons konden laten stagelopen en dat maakte weer dat hij zich buitengesloten voelde. Een flink conflict dreigde.

We vonden de weg naar buiten toen we besloten elkaar als mens beter te leren kennen en op zoek te gaan naar gezamenlijke waarden. We gingen thuis bij elkaars gezinnen op bezoek en we ontdekten dat we heel goed samen voor de kernwaarde gelijkwaardigheid konden staan. Sindsdien begroette hij - met de hand op zijn borst en een lichte buiging - iedereen gelijk, meisjes en jongens, mannen en vrouwen. Hij bleek een zorgzame opvoeder en ontwikkelde zich tot een begenadigd lesgevend medewerker. Hij heeft nog een hele tijd tot wederzijdse tevredenheid bij de Werkplaats gewerkt.

Soms is het geruis in het struikgewas geen wolf maar onze eigen angst.

Jeroen Croes
Rector-bestuurder

“Sindsdien begroette hij - met de hand op zijn borst en een lichte buiging - iedereen gelijk, meisjes en jongens, mannen en vrouwen.”

Interview met een wolf

De wolf in Nederland is een bron van voortdurende discussie. Edoch, de beklagde zelf krijgt nooit de gelegenheid zich te verdedigen en daarom leek 't me goed om op deze plek ook eens een wolf aan het woord te laten. Ik vond een bereidwillig exemplaar en we spraken af in een etablissement genaamd *Het Praathuis*, onder het genot van een glaasje prik en een portie beukennoten die, naar achteraf bleek, niet bij school gedeclareerd konden worden.

'Meneer de wolf', begon ik, 'het is alweer zo'n tien jaar geleden dat u en consorten zich herintroduceerden in het Nederlandse landschap. Wat staat u van die eerste tijd het meeste bij?'

'Zeg maar Bor', sprak het dier gemoeidelijk. 'Het was bijna feestelijk te noemen. We werden door de media neergezet als de bekroning van succesvol natuurbeheer in Nederland.'

'En? Vond je dat terecht?', vroeg ik.

'Ik heb er gemengde gevoelens over', zei Bor. 'Onze terugkeer is vooral te danken aan de Europese wetgeving die ons de status van *strikt beschermde* soort verleent. Met dat passe-partout kwamen we uiteindelijk hier terecht. Voor wolven geen ideaal land, want het is allemaal landbouwgrond en stedelijke bebouwing met snippers natuur die bij elkaar worden gehouden door wat ronkend *Natuurnetwerk Nederland* wordt genoemd.'

'Maar in de natuur is 't adapteren...' zei ik. '...of creperen. Precies,' vulde Bor aan, 'dus we voegden ons naar wat er beschikbaar was om te gedijen.'

'En', zei ik, 'er bleek meer beschikbaar te zijn dan wat de natuur jullie biedt.'

'Klopt', sprak Bor, 'hier heeft zelfs een natuurgebied een recreatiefunctie, dus we kwamen om de haverklap loslopende honden tegen. Daarnaast ritselt 't van de veehouderijen waarop met name de schaapskuddes laaghangend fruit zijn. We hadden destijds op de landelijke roedelvergadering afgesproken om het jachtterrein te beperken tot wat jullie 'wild' noemen, om gedoe te vermijden. Maar helaas zat er een zwart schaap in de kudde die 't voor de rest verpestte.'

'Je bedoelt probleemwolf Bram?', zei ik.

'Precies, die was als welp al een moeilijke geval', verzuchtte Bor. 'Hij dacht dat hij in een snoepwinkel terecht was gekomen. Er volgden incidenten, waardoor we door diezelfde media nogal sensationeel als

levensgevaarlijk werden afgeschilderd. Schapen, kinderen en honden waren voortaan hun leven niet meer zeker in het bos. We werden zelfs, zoals zoveel in Nederland, gepolitiseerd. Wie in een landelijke omgeving woont, voelt zich bedreigd en stemt rechts tegen de linkse wolvenknuffelaars uit de Randstad.'

'Dat brengt me,' onderbrak ik Bor, 'bij de - excusez de flauwe woordspeling - hamvraag, en ik begrijp dat dit gevoelig ligt: vind je dat er hier in Nederland plaats is voor wolven?'

Bor keek bedachtzaam voor zich uit en antwoordde: 'Ik denk dat de vraag niet zozeer om ons draait; wij redden ons wel. De vraag gaat eerder jullie aan: wat willen jullie? De huidige situatie aanhouden waarbij de helft van Nederland in gebruik is genomen door akkerbouw en veeteelt? Met monoculturen en bestrijdingsmiddelen, waardoor de biodiversiteit op het platteland kleiner is dan in de stad? Met de hoogste veedichtheid ter wereld, met alleen al zo'n 89 miljoen plofkoppen met een levensduur van 6 weken? Wij worden als wreed neergezet,

"Wij worden als wreed neergezet, maar vergeleken met het dierenleed in de intensieve veehouderij is dat een gotspe!"

"Het was bijna feestelijk te noemen. We werden door de media neergezet als de bekroning van succesvol natuurbeheer in Nederland."

Foto: Fandom

maar vergeleken met het dierenleed in de intensieve veehouderij is dat een gotspe!'

'Maar er zijn toch ook stukken natuur die behouden zijn?', zei ik sussend.

'Zeker', gaf Bor toe, 'maar als honderd jaar geleden er geen Jac. P. Thijsse was die Natuurmonumenten oprichtte en stukken natuur aankocht, dan zou werkelijk alles hier een grijze of een groene woestijn zijn. En zelfs natuurgebieden zijn niet heilig. Honden dienen aan de lijn meegevoerd worden omdat ze

anders te veel verstoren, maar denk je dat het gemiddelde baasje zich daaraan houdt? Die bepaalt z'n eigen regels, en de boswachter die er wat van zegt kan een grote bek krijgen. En terzijde, wist je dat er in Nederland in 2025 zo'n 1,7 miljoen honden waren en naar schatting 150.000 bijtincidenten? Dan is onze bijtbijdrage maar een zandkorrel in de woestijn!'

Bor nam een kalmerend slokje van zijn glaasje prik en zei: 'Weet je, onder de streep zijn jullie mensen vooral bezig met jullie eigen belangen, en daardoor

wordt niet alleen Nederland maar de hele wereld vuiler, armer en kaler. Wij wolven functioneren probleemloos in een gezond ecosysteem, maar *ecosysteem Nederland* is ziek. Het is jullie verantwoordelijkheid om dat te herstellen want jullie zijn de vijand van julliezelf, niet wij.'

Pats! Die zat. Uitgepraat. Bor had hopeeloos gelijk; mijn beurt om te zwijgen. Hij zag mijn deemoedigheid aan en zei: 'Luister, jij bent toch zo'n medewerker biologie op dat schooltje in Bilthoven? Van de roedel op de Utrechtse Heuvelrug hoorde ik dat jullie veel doen om jullie welpjes saamhorigheid en verantwoordelijkheid bij te brengen. Volwassenen veranderen niet makkelijk, welpjes wel. Aan jullie de kans en de uitdaging om ze voor te bereiden op een snel veranderende wereld, niet alleen om deze te overleven maar vooral om haar te genezen. Dan is er ruimte genoeg om als wolf en mens naast elkaar te leven.'

Pats, die zat wederom! Amen. Ik dankte Bor voor het interview, beloofde hem zijn wijze woorden over te brengen en ging in stille overpeinzing henen.

Arnoud van Zoest
Medewerker biologie en NLT

De geest van verzet

Verzet, opstand en protest in Nederland

Al jaren heb ik het idee dat de Westerse wereld onder druk staat, maar pas de afgelopen jaren wordt dit duidelijk zichtbaar, zowel voor mij als voor de mensen die het eerder niet zagen. Vroeger goed functionerende democratieën bewegen richting autocratieën. Vanuit mijn perspectief is verzet steeds meer nodig naarmate de macht verder van het volk af komt te liggen. Wanneer arriveert het punt dat we vinden dat het doel de middelen zal heiligen? Wanneer moeten we ons verzetten? Mijn rationele kant zou deze en alle andere vragen die ik hier nog niet eens noem willen beantwoorden met een objectief antwoord. Hier heb ik echter niet de kennis voor, en misschien is er helemaal geen objectief goed antwoord. Wel kunnen we proberen om überhaupt dichtbij een antwoord te komen. Hiervoor lijkt het mij nuttig om naar de geschiedenis te kijken.

De meeste mensen die nu in Nederland leven en de voor dit debat relevante posities bekleden, hebben alleen vrede en vrijheid gekend. Wel kennen ze allemaal de verhalen uit de Tweede Wereldoorlog. De generaties van nu leven op een fundament van vrijheid dat is gebouwd door de generaties voor ons. Wat zijn wij nog waard als wij, geconfronteerd met onrecht en een wereld die de verkeerde kant op lijkt te gaan, ons niet net zo hard verzetten als zij?

Verzet in Nederland

Nederland heeft vaker protesten gezien. Sterker nog, je zou kunnen zeggen dat Nederland ontstaan is

“De polder heeft lang goed gewerkt, maar er kunnen uiteindelijk scheurtjes in de dijken ontstaan.”

uit protest (de Opstand tegen de Spanjaarden). Tegelijkertijd – en dit lijkt paradoxaal – heeft Nederland een rijke geschiedenis van tolerantie en overleg; denk aan het poldermodel.

De polder heeft lang goed gewerkt, maar er kunnen uiteindelijk scheurtjes in de dijken ontstaan. Plato had het vroeger al over het verval van een democratie: wanneer mensen ophouden kritisch na te denken en te spreken, geeft de stad zichzelf prijs aan degenen die naar de macht graaien.

Socrates zweeg niet. In de *Apologie* vergelijkt hij zichzelf met een steekvlieg die de stad Athene wakker prikt. Hij sprak zich uit, omdat de waarheid — en de zorg om de stad — dat van hem eiste. Uiteindelijk werd hij ter dood veroordeeld, maar dat accepteerde hij. Nederland heeft zijn eigen steekvliegen nodig. Niet om te *provoceren*, maar om te *initieren*.

Gerechtvaardigd verzet

Eerder had ik het al over het heiligen van de middelen door het doel. Dit kun je ook zien bij *Antigone*: ze wil haar dode broer *Polyneices* begraven, maar het is verboden door koning *Creon*. Polyneices wilde

de stad Thebe afbranden; hij verdiende geen begrafenis, vond Creon. Antigone begraaft hem toch; ze staat op tegen Creon. Het is bewust, ze is ervan overtuigd dat de regels voor het ritueel bij het begraven van iemand boven de regels van de koning gaan.

Voor Antigone was het breken van de wet van de koning dus een gerechtvaardigd gevolg van haar actie. Er heerst een balans tussen de kosten van de actie en de baten van het doel. Naarmate het doel meer en meer aantrekkelijk lijkt, zullen mensen deze balans meer en meer één kant op zien leunen. Zo ontstaat uiteindelijk een drang tot verzet, die volgens velen misschien wel gerechtvaardigd is.

Het dilemma van iets doen zonder invloed, óf niets doen

Marjan Slob schrijft in *Trouw* (4 januari 2026) een verhaal over een vogeltje. Het bos van dit musje staat in brand. Ondanks dat het vogeltje zo machteloos lijkt tegenover zo’n grote brand, blijft het druppeltjes water naar het bos brengen. Het musje verzet zich onvermoeibaar, maar heeft tegelijkertijd geen invloed.

Slob vertelt ook nog een verhaal over *Aljosja*. Deze jongen wil trouwen met degene op wie hij verliefd wordt. Na een

conflict met zijn vader besluit Aljosja dit niet te doen. Dit is dan weer een situatie waarin verzet ontbreekt, terwijl het wel invloed zou kunnen hebben. Door niks te doen, kiest Aljosja automatisch voor degene die macht heeft: zijn vader.

Wat deze twee verhalen zo goed maakt, is dat ze met elkaar verbonden zijn. Je zou namelijk kunnen zeggen dat Aljosja niet in verzet kwam tegen zijn vader, omdat hij bang was voor de situatie van het musje (geen invloed hebben). Anderzijds, zou je kunnen zeggen dat het musje handelde op valse hoop. Dit vogeltje bleef zich juist verzetten zonder resultaat, alsof het in een situatie zat zoals Aljosja, waarin je wel invloed kan hebben. In deze situaties wordt dus precies de tegenovergestelde afweging gemaakt. En tóch voelt het verhaal van het vogeltje beter.

Deze afwegingen nu in Nederland

Als we in Nederland willen afwegen of verzet gerechtvaardigd is en of het invloed kan hebben, kunnen we de geschiedenis induiken. Het fascisme is niet een eenmalig voorval, het ligt altijd op de loer. Het klinkt te bizar dat in Europa onze waarden en normen nog gevaar lopen. We kennen allen de geschiedenis en onze Europese waar-

den: de Verlichting, het humanisme, de democratie als meer dan een *rood bolletje inkleuren*.

Als we naar de geschiedenis kijken weet iedereen dat verzet gerechtvaardigd is wanneer de democratie en de rechtstaat afbrokkelen. Deze afweging kunnen we dus snel maken. De andere afweging, over of het niet zinloos is om nu in verzet te komen, is misschien niet eens relevant: we zijn het onze voorouders en onze nazaten verschuldigd om voor onze beschaving te strijden.

De vraag is niet óf, maar hóe

De vraag is dus niet óf er verzet nodig is. Die vraag is beantwoord door de geschiedenis, door Antigone, door de Apologie en door het kleine musje boven de vuurzee. De vraag is *hoe* dat verzet eruit moet zien. Socrates deed het met woorden en vragen en aanvaardde de doodstraf. Antigone deed het met een daad van eenvoudige menselijkheid, en aanvaardde de doodstraf. Het musje deed het met druppels water en aanvaardde de uitputting.

Verzet is altijd nodig, het is een voorwaarde voor de democratie: Montesquieu bedacht niet voor niets de scheiding der machten, die zich constant tegen elkaar verzetten. In het concept van

checks and balances gaat verzet schuil. Maar misschien is er nu wel wat meer verzet nodig dan normaal. Wanneer de *checks* zwakker worden en de *balances* verschuiven, zijn er hardere correcties nodig. Hoe dit verzet eruit moet zien is door mij nog niet te zeggen. Je loopt namelijk ook het gevaar dat je gaat polariseren. Maar als het zover komt dat je geconfronteerd wordt met onrecht, dat je jezelf of je medemens in de knel ziet komen, dat je de normen en waarden die je altijd zo gewoon vond ziet verdampen, zorg dan dat je bereid en voorbereid bent om voor jezelf en voor anderen op te komen. Zolang je bereid bent om iets te doen, maakt het niet eens uit wát je doet.

Conclusie

Is het tijd voor verzet in Nederland? Ja. Maar de vraag suggereert iets misplaatst: dat er een bijzonder moment is, een crisis groot genoeg om ons eindelijk van de bank te krijgen. Die redenering is gevaarlijk, want ze impliceert dat wij in normale tijden kunnen rusten. Het musje wacht niet op een groter bos of een groter meer. Antigone wacht niet op een rechtvaardigere wet. De verzetshelden van vroeger hebben ook niet op de volgende generatie gewacht maar namen het heft in eigen handen. Socrates wachtte niet op een vriendelijkere jury.

Het verschil met deze verhalen is dat je in Nederland de luxe hebt om niet te hoeven sterven voor je overtuigingen. Laten we deze vrijheid, nu het nog kan, gebruiken om haar juist *zelf* te verdedigen. Rechvaardiging en nut zijn tegen elkaar afgewogen, nu is het tijd om actie te ondernemen. Als de macht van het volk steeds verder buiten bereik raakt, wacht dan niet totdat die macht uitdooft, maar handel totdat zij feller brandt dan je haar ooit hebt zien branden.

Thibault Schlicher
Werker in V6A

Foto: Marijn Backer

“We zijn het onze voorouders en onze nazaten verschuldigd om voor onze beschaving te strijden.”

Druk op de uitknop

Ieder kind een zonsopgang, maar niet voor ieder kind een onbewolkte hemel. Dat beeld komt telkens weer in me op als ik voor een nieuwe groep werkers sta. Een eeuwige parelfontein van kinderen. Zielen die het in 'hun tijd' samen moeten rooien op aarde. Kleine nieuwe mensen die erop vertrouwen dat grote oude mensen het goede met hen voor hebben. Lieve bangerds voor wie alles de eerste keer is, maar ook kleine wolfjes met een rovershart.

Homo homini lupus, het bekende citaat van de Romeinse dichter Plautus, suggereert dat de mens voor de andere mens een prooi zou zijn. Anderen menen dat de mens van nature juist een vriend voor de mens is. Het één sluit evenwel het ander niet uit. En voor beide opvattingen geldt: vriend of wolf, opvoeden moet.

Maar hoe voedt wie waartoe op? Zoveel bondscoaches het nationale elftal in Neerlands huiskamers telt, zoveel opvoedexperts kent ons land. Van curlingouder tot tijgermoeder: als het om opvoeden gaat denkt iedereen de wijsheid in pacht te hebben. En kinderen zijn als klei, je kunt ze kneden zoals je wilt. Dit gegeven legt een grote verantwoordelijkheid op de schouders van opvoeders. Jij bent hun voorbeeld. Jouw manieren worden hun manieren. Jouw optimisme wordt hun optimisme. Jouw vertrouwen wordt hun moed. En andersom.

Daarom: zelfreflectie is de beste vriend van de opvoeder. Wie ben jij dat een kind een voorbeeld aan jou mag nemen? Niet alleen thuis, ook op school worden kinderen opgevoed. De omgang met elkaar in een gemeenschap leren en werken oefent vaardigheden die onmisbaar zijn in het sociale verkeer van werken en leven straks. Aandacht voor groepsprocessen, grensverkendend gedrag, wie ben ik, wie ben jij, wat wil ik, wat wil jij: de hele emotionele achtbaan van het puberbestaan vraagt tijd, geduld en menselijke aanwezigheid.

Het is 1926. 'Samen worden wie je bent in een gemeenschap en leven en werken in een rechtvaardige samenleving' inspireert het echtpaar Boeke dusdanig dat het een school opricht met de opdracht mensen de gelegenheid te geven zich naar eigen aard en aanleg te ontwikkelen. *De mens een mens leren worden* zou een betere

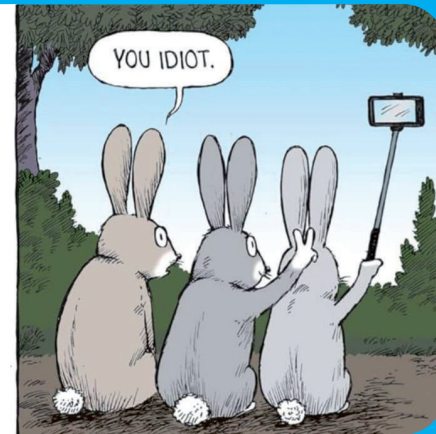
wereld dichterbij brengen voor iedereen. We kennen de geschiedenis. Idealisten hebben het tij niet mee. Oorlogen, milieurampen, martelingen, deportaties, femicide, genocide, kindermisbruik: het kwaad leeft zich uit op aarde. Idealisten heten tegenwoordig zelfs wereldvreemd, wappie, woke of terrorist.

Het is 2026. Oortjes in, glimmende kleren, een joggende vader achter de wandelwagen-met-krijssende baby checkt zijn smartwatch. Een zwart geklede fatbiker – doodshoofd op zijn rug – die met zijn beentjes nog net bij de grond kan en in volle vaart met oortjes in en handen los zijn insta leest terwijl hij bij de zebra op een haar na een appende moeder met buggy mist. Amper tienjarige kinderen die via hun onschuldige Roblox-spelletje op hun telefoontje de hele dataslurpende tech-industrie over zich heen krijgen, kinderen die online gepest, geronseld en/of

“Oorlogen, milieurampen, martelingen, deportaties, femicide, genocide, kindermisbruik: het kwaad leeft zich uit op aarde.”

“Druk op de uitknop. Handhaaf afspraken. Lees voor. Leef mee. Wees thuis. Speel spelletjes. Gun je kinderen een zo wolkeloos mogelijke zonsopgang.”

Foto's: Marijn Backer

misbruikt worden, kinderen die elkaar nooit meer te verwijderen blootfoto's doorsturen, die net als hun opgespoten influencende overbuurmeisje snel veel geld willen verdienen, kinderen die hele nachten series bingen, die opscheppen over hun 15 uur schermtijd per dag, die van gekkigheid niet weten hoe ze hun laatste minipuietje moeten wegplamuren, want je moet perfect zijn want je moet meedoen want FOMO. En dan vergeten we de manosfeer van onze testosteron spuitende Andrew Tate-jongetjes met hun shakes in de sportschool nog. En de tradwives. En de looksmaxxers.

Durft nog iemand te geloven dat de mensheid in vrede moet kunnen leven en dat onderwijs samen met ouders kinderen kan opvoeden tot mensen met een hart voor elkaar en de geest om zich in te zetten voor een rechtvaardige samenleving? Verzet iemand zich nog? Hoe klinkt het woord 'nee' ook alweer? Of heeft de welvaart van ons een volk van *Lotofagen* gemaakt? Lotofagen voeden zich met honingzoete maar ook verslavende lotusbloemen en verliezen zo hun verstand. Zelfs de makkers van Odysseus raken na een uitstapje op het eiland van de Lotofagen in de ban van dit leven en willen niet meer verder reizen met hem.

Maar Odysseus geeft ons ook een oplossing. Cold Turkey. Hij bindt zijn mannen onder de roeibanken van zijn schip en laat ze smachten tot het over is.

Het is tijd voor een harde reset. Ouders en scholen moeten front maken tegen het kinderverslindende vrijemarktbeleid van de politiek. Stop de exploitatie van onze

kinderen. Druk op de uitknop. Handhaaf afspraken. Lees voor. Leef mee. Wees thuis. Speel spelletjes. Gun je kinderen een zo wolkeloos mogelijke zonsopgang. Leer ze dat de mens voor de mens een mens is. Kijk in de spiegel en zeg tegen jezelf: 'Ik ben het goede voorbeeld.'

Marijn Backer

“Kijk in de spiegel en zeg tegen jezelf: 'Ik ben het goede voorbeeld.'”

